

TÜRKÇEDE EK YIĞILMASI OLAYLARININ MEYDANA GELİŞİ ÜZERİNE

ZEYNEP KORKMAZ

1. § Bir kavramı ifâde için kullanılan, fakat aynı anlamda iki kelimenin belirli kaaideler gereğince yan yana getirilmesi ile teşkil edilen ikiz kelimelerin (hendiadyoin) Türk dilinde oldukça önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. İkiz kelimeler dilin anlama kuvvet, ifâdeye genişlik, incelik ve zenginlik veren öğeleridir. Türkçede oluşması bakımından yine tekrarlanma esâsına dayanan, fakat nitelik bakımından ikiz kelimelerinki ile karıştırılmaması gereken bir olay da *pleonasmus*'tur. Bizim *ek yığılması* terimi ile karşılamağa çalıştığımız bu olay, *tigitler* 'prensler', *slerler* 'sizler', *üçörlen* 'üçü birarada', *kimisi*, *ugurlayınca* 'gizlice' v. b. örneklerde görüldüğü gibi, bir ekin yahut aynı vazîfeyi gören şekilce farklı eklerin kelime içinde arka arkaya sıralanmasıdır.

İlk bakışta, sebepsiz ve dolayısıyla lüzumsuz bir tekrarlanma gibi görünen ek yığılması olaylarının gerisinde, birtakım filolojik ve psikolojik sebepler bulunmaktadır. Dil ve dili meydana getiren öğeler canlı birer organ durumundadırlar. Bundan dolayı dilin tarihî akışı içinde değişmeler gösterirler. Değişme bâzan kelimeler, bâzan da eklerin bünyesinde ortaya çıkar. Bir devirde pek işlek olarak kullanılmakta olan bir ekin, başka bir devirde işlekliliğini kaybedip, yerini aynı vazîfeyi görecektir başka bir eke bıraktığı Türk dilinde sık görülen hallerdendir. Aynı durum farklı etnik unsurlar ile, lehçe ve ağızlar, hattâ bâzı hallerde akrabâ ve biribiri ile kültür alış-verişi yapan komşu diller arasında bile bahis konusudur. İşte, bir ekin terkedilip yerini başka bir ek ile değiştirmesi sırasında, yine dilin bünyesinden doğan birtakım sebepler ile, eski ekin düşmeyip o kelimedede kaldığı ve aynı vazîfeyi gören yeni ekin de, onun arkasına getirildiği görülmüştür. İlk ek, ya birleştiği kelime ile kaynaşmış olarak kendini şekilce korumuş; ya da, zamanla sonradan gelen ek ile kaynaşarak birleşik bir ek meydana getirmiştir. 'Ek yığılması' olaylarının meydana gelişinde bâzan da eski ekin vazîfesinde kendini gösteren her hangi bir zayıflama bahis konusu olmuyor. Tek şekilden farklı fonksiyonların gelişmesi sonunda, ikinci ek o kelimeye yeni bir vazîfe görmek üzere gelmiş bulunuyor.

Türk dilinin gerek tarihî devirlerinde, gerek yaşayan lehçe ve ağızlarında nisbeten seyrek rastlanan bu olayın tesbit edebildiğimiz türlerini ve değişik oluşma sebeplerini örneklere dayanarak biraz daha açıklamaya çalışalım:

2. § Uyg. *az+rağ+ça+kıa* sü 'pek az asker' ((Gabain, A. von, *Hts.* 6, 3); özb. *kiç+kine+gine kışlaklar* 'pek küçük köyler' (Gabain, A. von Özb. *Gr.* § 426); kary. *kız+ğina+çeh* 'kızcağız' (Zajaczkowski, A., *Sufiksi imienne i czasownikowe w jeziku zachodniokaraimskim*, Krakowie, 1932, s. 25, § 7: kısaltması: *Sufiksi*; Kowalski, T., *Karaimische Texte im Dialekt von Troki*, W. Krakowie, 1929 s. 231: *Kar. Texte*); özb. *başka+ca+rağ* 'bambaşka' (Özb. *Gr.* § 179), *başkacarak bir tedbir* 'büşbütün başka bir tedbir' (göst. e. § 31); sag. *as+kın+çak* < **az+kına+çak*, tel. *as+kın+çak*, tob. *as+kın+yak* 'azıcık' (Radloff, W; *Wb.* I, 544); Eski Anadolu türkçesinde *bicine ol* < **bir+ce+ğina ol* 'bir başına kal= bir yere kapan-, gizlen-' (*Tanıklariyle Tarama Sözlüğü*, I, İstanbul, TDK. 1943, s. 96: *TTS*); Anadolu ağızlarında *éycene* 'iyice' < **eyi+ce+ğina*: *şah éycene fenalaşdı* (Caferoğlu, A., *Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*, İstanbul, TDK. 1942, s. 30-21: *DIAT*); *çabuğcana geldim* (Korkmaz, Z., *Güney-Batı Anadolu Ağızları: Ses Bilgisi*, Ank. Üniv. DTCF yayını: 114, Ankara, 1956, *Metinler*, s. 6-1: *GBAA*); yahut, son şekiller ile müteradif *yakıncacık bir yer*, < *yakın+ca+cık*; *demincecik söyledim*; *yavaşcacık git* v. b. örneklerde, türlü küçültme eklerinin arka arkaya sıralanması olayı ile karşılaşılıyor. Bu kelimelerde gördüğümüz eklerin hepsi de işlek durumdadır. Bunlardan birinciler birer küçültme eki vazîfesi görmektedirler. Fakat, küçültme ekleri aynı zamanda kuvvetlendirme (*intensivum*) vazîfesi de görebildiklerinden, birincilerin arkasından gelenler bunların vazîfelerini ve ekledikleri kelimelerin anlamını kuvvetlendirmekte, dolayısıyla de *ok/ök* kuvvetlendirme edatına muadil birer vazîfe görmektedirler. İşte, aslında aynı nitelikte bulunan eklerin birbirinden farklı vazîfeler görmek üzere yan yana gelmiş olmaları keyfiyeti, ek yığılmalarının bu türüsünü doğurmuştur. Ettuhfetü'z-zekiyye'de (Atalay, B. çevirmesi, İstanbul, TDK. 1945, s. 81-46a: *Ettuh.*): *at+çuk+az*, *kul+cuk+az* ve aynı eser s. 106-87b'de *+cuk/+cük* eklerinin *+az/+ez*, *+cak/+cek*, *+cık/+cik*, *+ca/+ce*, *+rak/+rek* ekleri ile genişletilmesine dair açıklama ile ilgili şekiller; Eski Anadolu türkçesinde *yer+cüg+ez*, *su+cüg+az* (Banguoğlu, T., *SN.* § 154); çağ. *at+cuk+as*, *it+cük+es* (Brockelmann, C., *Ost. Gr.* § 33/d, 119/c); Türkiye türkçesinde *adamcağız*, *kadın-*

cağız gibi kelimelerdeki tekrarlanma olayının sebebi de, bizce, 'küçültme, sevgi, acıma, kuvvetlendirme' gibi birkaç vazife görmekte olan *+cak/+cek* ekindeki 'acıma' ve 'şefkat' ifâdesinin *+az/+ez* v. b. ekler ile daha çok belirtilmesi amacına dayanmaktadır. Aynı sebep ile meydana gelmiş yığılma olayını, Orta ve Doğu Anadolu ağızlarındaki, zarf teşkil eden vurgusuz *+ca* eki ile *+man*, mübalağa eki birleşmesinde de görmekteyiz: *gız davşanı bişirene ğadar iyicemen sêr êtmîş* (Caferoğlu, A., *Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler* İstanbul, Üniv. yayınları: 346, İstanbul, 1948, Kırşehir, 106-26: *OAAD*); *bahti çi padişah êycemen fikre dalmîş* (*DİAT*. 195-aş. 5) v. b.

3. § Yığılma olaylarının başka bir bölümünde, eklerden birinin, daha doğrusu birincisinin vazîfesi bakımından bir kalıplaşmaya uğraması bahis konusudur. Eldeki örneklerde kalıplaşma olayı değişik şekillerde kendini gösteriyor: Uyg. *ança* 'biraz', *ança+kıa* 'biraz, azcık' ve *ança+kıa yme* 'aynı anl. (Caferoğlu, A., *Uygur Sözlüğü*, İstanbul, 1934, s. 11; Gabain, A. von, *Alt. Gr.* § 351; Müller, F. W. K. *UIV A*, 272); Kom. *ança+kına* 'azıcık' (Grönbech, K., *Komanisches Wörterbuch, Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus*, Kopenhagen, 1942, s. 37: *KW.*); *ança çaklı* 'o kadar' (göst. e.); Uyg. *ançulayu* < **an+ça+la-y-u* 'böyle, böylece, *munçulayu* < **bu+n+ça+la-y-u* (*Hts.* 19-320; *Alt. Gr.* §. 190,418, 453) yahut, *munça+kâ tegi* "şimdiye kadar, (*U III*, 82-14); Harz. *bir anca+ğa tegi*, *bir ança+ğa tegrü* 'o kadar' (*Kitab fi-İlmü'n-neşşâb*, İstanbul, Bayezid Umumî Ktb. Velîyüddin Ef. TY. 3176, s. 21b-2: *Neşşâb*) örneklerindeki yığılmaların sebebi, kelime çekimi ve yapısında kullanılan *+ça* ekinin daha önce türlü zamirler ile kaynaşıp yeni anlamda kelimeler meydana getirmiş olması ile izah edilir¹). İşte böyle bir kalıplaşma sonunda ekin artık kaybolmuş bulunan ilk fonksiyonunu, yahut fonksiyonlarından birini karşılamak üzere yeni eklere yahut son çekim edatlarına lüzum hasıl olmuştur.

Kalıplaşma olayı bâzan da kelime kökü ile ilgili olmaksızın, iki ekin yahut bir ek ile bir edatın kaynaşıp, birleşik bir ek veya edat meydana getirmesi şeklinde kendini gösterir. Meselâ *barmağ kadarınca* (*Neşşâb*. 19), *su girdüğü yol kadarınca öte* (*K u l M e s ' u d Kelile vü Dimne Tercemesi*, Süleymaniye, Lâleli Ktb. TY. 1897, 2a-18; Zajaczkowski,

¹ Daha fazla bilgi için bk. Korkmaz, Z., *Türk Dilinde +ça eki ve bu ek ile yapılan isim teşkilleri üzerine bir deneme*, (özet) Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, 1958, s. 42-68, § 29-72; *+ça ekinin kalıplaşması*. Kısaltması: *+ça eki özet*.

A., *Studia nad jezykiem staroosmanskim*, I Kalila i Dimna, Krakowie, 1934: *Kelile*) örneklerinde görülen *kadarınca* < *kadar+ı+n+ca* 'kadar' edatında olduğu gibi.

Uygur, Çağatay, Eski Anadolu türkçesi, Âzerî ve Altay lehçelerinde rastlanan *+çulayu* < **+ça+la-y-u*, *+çulayın* < **+ça+la-y-un* ve hece kaynaşmasına uğramış *+çilî* < **+ça+la-y-u* (bk. *+ça* eki § 28/3; *WB*. I. çağ.; Temir, A., *Die Konjunktionen und Satzeinleitungen im Alttürkischen*, Oriens IX, s. 9 *ançulayu*: *Konj.*) birleşik eklerindeki kalıplaşmalar ise, sanımızca yukarıda gösterdiğimiz *ançulayu*, *munçulayu* v. b. örneklerle benzetme (analogie) ile meydana gelmiştir. Hattâ, bu ekler sonradan *bencileyin*, *sencileyin* ve *bizcileyin* örneklerindeki gibi (SN. § 104; Ergin, M., *Kadı Burhaneddin Divanı Üzerinde bir gramer denemesi*, İst. Üniv. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, IV, 1951, S. 3, s. 306) yalnız zamirlere değil, bâzı metinlerde ve lehçelerde isimlere de eklenen birleşik bir benzetme ve mukayese eki halini almıştır: Uyg. *bulıt + çulayu* 'bulut gibi' (*Hts.* 19-320); âbak. *puğa+cilî* 'boğa gibi' < **puğa+ça+la-y-u*, *Prob. II*, 515-812) v. b.

4. § Kalıplaşma olayının bir başka türünü de, ekin, zamanla her hangi bir kelime içinde şekil ve vazîfesi bakımından eriyip, o kelime ile bir şekil birliği meydana getirecek tarzda kaynaşmış olması teşkil eder. Fakat bu kaynaşma sırasında, ek, bundan önceki paragrafta gösterdiğimiz gibi kelimenin anlamına her hangi bir şekilde etki yapmış değildir. Ekin vazîfesi kelime içinde zamanla erimiş ve unutulmuştur. Meselâ, Köktürk metinlerinde bol bol rastladığımız *ilgerü* 'ile doğru, doğuda' kelimesi bugün Türkiye türkçesinde > *ileri* şekline girmiştir. Bahis konusu kelime o devirden bugüne kadar geçirdiği ses ve anlam değişimleri sonunda, bünyesindeki *+garu* ekinin vazîfesini büsbütün unutturacak bir hale gelmiştir. Bugün biz artık, meselâ *ileriye* ifâdesinde verme ve yön gösterme ekleri ile genişletmiş olduğumuz bu kelimeyi, aslında bir ek yığılmasına uğrattığımızın farkında bile olmayız. Metinlerde ve lehçelerde belki kısmen de ses değişimleri ile ilgili olarak, bu tarzda meydana gelmiş kalıplaşmalar nisbeten fazla görülmektedir. İşte, zamanla, bâzı kelimeler içinde vazîfesi unutulmuş ve erimiş olan ekler yanına aynı nitelikte yeni ekler getirmiş olmak keyfiyeti, dilde yeni ek yığılması olaylarına yol açmıştır: Uyg. *er* 'erkek', *er+en* 'erkekler': *biş yüz eren* 'beşyüz erkek' (Orkun, H. N., *Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesinin Uygurcası*, İstanbul, TDK. 1940, st. XXVIII: *Kaly.*), fakat yine aynı metinde *biş yüz satıgçı erenler* 'beşyüz satıcı

erkek' (göst. e. st. XXIII); Orta türkçe *erenler* 'erkekler'; Yak. *er + der* 'erkekler' fakat *hosün er* 'kahraman' tamlamasında daimâ *hosün er + et + ter*; Yak. *tüñür + üt + ter* 'dünürler'; *innetter* 'küçük kardeşler' < kökt. *ini* 'küçük kardeş'; uyg. *kırkın* 'kızlar' < *kız*'dan rotasizmus. İkiz kelime şeklinde *kızlar kırkın* yanında *kırkın + lar* 'cariyeler' (*Kaly. st. XLIV*) ve *yinçe kırkınlar* 'cariyeler, odahklar' (U III 42-24; Grönbech, K., *Der Türkische Sprachbau*, Kopenhagen, 1936, § 86 sonu: *Sprachb.*); Yak. *kırgıt + tār* (*Mater. Morph. s. 54: -kun/-kün*); Uyg. *tigit* 'prensler' < *tigin*, fakat aynı zamanda *tigit + ler* 'prensler' (U III, 42-24, *Manichaica III* 34-6, 36-5, teferruat için bk. *Morph. s. 54 -kun/-kün, -an/-en, -n-lar/-n-ler*; *Sprachb. § 82-87*). Zamirlerde: *Mater. Otü. senler, kklp. senler, sender, senner, seller, siller* v. b. yanında oyr. *sler + ler* yahut uyg., çağ., osm., krm. az. *siz + ler*, trkm. *sid + ler*, bu şekil tob. tüm., tara, tur. *sésler*, kazk. *sézder*; lere muvazi olur *biz + ler*, kklp. *bis + ler*, *biz + der*, trkm. *bidler* v. b. (*Mater. Morph. s. 10, 11*). Özb. fiil çekimlerindeki *içti-ñiz-ler* hattâ *keldi-leri-ñiz* (*Özb. Gr. § 246*) v. b. kelimelerdeki yığılmalar, *+n, +t, +ğun/+gün, +lar/+ler* ve *+z* gibi türlü çokluk eklerinin bu tarzda tekrarlanması sonunda meydana gelmiştir.

Dilimizde arapça çokluk şekilleri ile yerleşmiş, fakat yeniden türkçe *+lar* ve Arapça *+ât* ekleri ile genişletilmiş bulunan osm. *talebeler, ev-rağlar*, özb. *hayvanatlar, ahbarat* (*Özb. Gr. § 112*) kelimeleri de, iki defa çokluk eki almış olmaları dolayısıyla, yığılma olayları arasına sokulmak lâzım gelir. Bu kelimelerdeki yığılmalar, halk ağzında asıllarının çokluk şeklinde olduğunun bilinmemesi yahut unutulmuş olması ile izah edilir. Aşağıda örnekleri ile göstermeğe çalıştığımız türlü birleşik ekler de bu gruba sokabileceğimiz yığılma mahsulleridir: Eski Anadolu türkçesinde *-°mtı* benzerlik ekinden (*ekşimti* v. b.) genişletilmiş *+°mtı + rak* (bk. ve krş. Ergin, Dr. M., *Türk Dil Bilgisi*, s. 152): *yeşilimtirak sarım-tirak*; Kary. *b'etar + rak* (< f. *بدا* 'daha fena' + *+rak* mukayese eki, *Suf-fiksi*, s. 27, § 9); eski türkçedeki *+tin* ayrılma hali ekinin yapısına dair türlü görüşler arasında *Ramstedt*'in < *ti ~ tung*. vasita hali *+di* + vasita hali-*n* (*Einführung in die altaische Sprachwissenschaft, II, Formenlehre, MSFOu, 104/2, s. 46: Formenl.; Mater. Morph. 62°Abl.*) şeklindeki izahı; tahsis fonksiyonundaki *+ça* eki + *+lık* tahsis eki kaynaşmasından meydana gelen şekiller: *şirincelik* 'bayram ve düğünlerde geline gönderilen tatlı hediyeler' (Koşay, H. Z.-I şıtm an, İ. R., *Anadilden Derlemeler* İstanbul, 1932: *Ana*); *bayramcalık* 'bayramlık' (Aksoy, Ö. A., *Gaziantep*

Ağzı III, sözlük: *Gaz. III*); *ğurtumcalık*' bir sıkıntıdan kurtulmanın şükürünü ödemek için yapılan iş, kurban kesme, nâfile namaz kılma v. b. '(*Türkiyede Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi*, TDK. 1939-1951: *DD.*;+ça ekindeki tahsis fonksiyonu için bk.+ça eki, § 95, 105); *K i t a b ü'-l-i d r a k*'te *kir+lik+çe* 'yastık örtüsü' (Caferoğlu, A. yayımı, İstanbul, 1931); sayı adlarında çokluk gösteren eklerden +*ağulan*/+*egülen* (<topluluk eki +*ağu*, +*ğu* + topluluk eki +*la* + vasıta hali eki +*n*): harz., çağ. *ikeülen*, *üçeülen*, kary. *ek'ovlan* (sufiksi, § 38), kırg. *ökölö*, şor *igēle*, *igile*, kzl. *ikölön*, hakas. *iköleñ*, sag., belt., kaç, koyb. *ikkölen* ve *iköleñ*, soy. *iñēle* v. b. (*Mater. Morph.* s. 86). Birleşmiş faktitivus eklerinden -*tar*-/*-ter*-<-^ot-+^or- (Ramstedt, G. J., *Verbst*, 28; *Mater. Morph.* s. 158; *Sufiksi*, s. 123, § 12:<-*t*-+*-ar*-: *ahtar* - 'aktar-, *yomdar*- 'topla'-); -*tır*-/*-tir*- (<-*t*-+*-ır*-: *Özb. Gr.* § 95, 98; *Sufiksi*, s. 121, § II) v.b.²

5. §. Bâzı yığılma olaylarının meydana gelişinde ise, ilk ekin yeni bir fonksiyon ile gelişmiş olması rol oynamıştır. Bilindiği gibi, Kökt., Uyg., Karahanlı, Harezmi ve Çağatay metinlerinde, fiil kök ve tabanlarından sonra gelen -*ğınça*/*-ğınçe* ekinin (>-*ğ*+*ı*+*n*+*ça*) 'bir zamana kadar= bir zamandan önce' anlamında zarflar yapması yaygındır: *barğınça* 'varıncaya kadar' *ölmeginçe* 'ölünceye kadar= ölmeden önce' (*U III*, 34-2), *tutmağınça* 'tutuncaya kadar=tutmadan önce' (Arat, R. R. *Kutadgu Bilig*, s. 105-881) v. b. Fakat bu ek bir taraftan da ^o-*nca*, -*dığı zaman*' anlamında zarflar teşkil etme özelliği ile gelişince, çok muhtemeldir ki, bu özelliği geliştirmiş olan sâhalarda, ekin bundan önceki vazîfesini karşılamak için, ek ve edat birleşmesinden meydana gelmiş -*ğınça*+*ka tegi*,/*-ğınçe*+*ke tegi* birleşik şekli ortaya çıkmıştır: uyg., harz. *tükeginçeke tegi* 'bitinceye kadar' (*Hts.* 36-2; *Anonim Tefsir*, Leningrad Asya Müzesi "Cod. Mus. As. 332 Co Walidow 1914, nr: 2475" ten fotokopi, s. 40-31: *Anon.*) yahut *tükel bolğınçağa tegi* 'ayn. anl.' (*Anon.* 40a-33) v. b. Bugün Türkiye türkçesinde kullandığımız *gelinceye kadar* (*<*kelginçe* + *ye kadar*) v. b. örneklerde de yukarıdakilere muvazi bir yığılma olayı mevcuttur.

Güney-batı lehçelerinin gelecek zaman kipleri teşkilinde kullanılan -*a-cak*/*-e-cek* ekindeki durum da aynıdır. Eski bir gelecek zaman ekinde

² Osm. *geç-ir-t-*, *geç-ir-t-tir-*, -*yapış-tır-t-*, kary. *yat-tır-ğız-*, *atlan-ğız-dır-* (*Sufiksi*, s. 118, § 7, 14). v. b örneklerdeki üst üste gelmiş faktitivus eklerini ek yığılmaları ile karıştırmamak gerekir. Burada her faktitivus ekinin canlı ve birbirine bağlı olmayan müstakil vazîfesi vardır.

çıkmiş olan *-a* (< *-ğa*), şekil değişmesi ile birlikte, vazîfe değişişliğine de uğrayarak geniş zaman, gelecek zaman, emir ve gereklilik-dilek kip-leri teşkil etmeğe başlayınca, bu geçiş ekin gittikçe gereklilik dilek ifâdesini kuvvetlendirecek ve birçok yerlerde gelecek zaman kavramını zayıflatacak bir nitelik göstermiştir. İşte, *-a* ekinin bünyesinde ilk vazîfesi bakımından meydana gelen bu aşınma ve kayıp, ona sonradan eklenmiş olan *+cağ* eki ile tazelenmek istenmiştir.³⁾

6. §. Son olarak, Uyg. *ança + ğınça* 'bu esnada, bu sırada' (*Manichaica* I. 6-19; *Alt. Gr.* §. 190 ve 236 sonu); *söñükinge tegi turgınça* 'kemiklerine kadar, *U III*, 23-9); *taşdın+dın* 'dışarıdan' (*Alt. Gr.* § 183); Kary. *er't'a+n' bila*⁴ 'tan vakti' (*Kar. Texte*, s. 185; Bang, W., *Kosm. I.* § 57; *Sufiksi*, §. 31/6); Eski Anadolu türkçesinde *uğurlayınca* 'gizlice' < **oğrı+layın+ca* (*TTS. I.* 511); *uğrunca* 'ayn. anl.' < *oğrı+n+ca* (göst. e.) Anad. ağzl. Birecik *urguncanak* 'gizlice' I §. Cevher fiili eki *-venin* ile: *benvenin toprak ile su, sen güneşsin bil bunu* (*Kelile.* s. 172, § 19; *TTS I*, 760); *vallâhi şad olmazvenin.* (*Kelile*, s. 107 - §, 6); osm. *hepsi* < *hep+i+si* (krş. *Sufiksi*, s. 53, § 38 Kary. *kopov* < *kop-agu>; osm. *kob+u+su*); *kim+i+si*; *bir+i+si*; tar., özb. *üç+ü+sü*; *bunu+sı+nı*, *bütünsi* < **bütün+i+si* (*Özb. Gr.* § 247; *Sprachb.* § 137). gag. *dana burnusu* 'dana burnu' (Doerfer, G., *Das Gegausische*, Fundamenta 268, § 31/321.7), alt., tel. *küşkaçak* küşcağız' (< *küş+kaç+ak* *Prob. I*, 88-101, 103); Barb. lehçelerinde *küşkazak* 'aynı anl.' (*Prob. IV*, 12-24 v. b.); Abak. lehçelerinde *olğacak* 'oğlancık' (*Prob. II*, 3-73, 74, 79)⁵; Ettuhfetü'z-zekiyye'de *at mineyip* 'ata binerek' < *min-e-y-ip*, yahut *at mineyin* 'aynı anl.' < *min-e-y-in* (s. 113-76b); kary. *algasavuh* 'korku' < *algasa-v-uh*; *yasnavuh* 'parlaklık' çağ. *kaynavuk* 'girdap' < *kayna-* (*Sufiksi*, s 75, § 9)⁶ örneklerinde de birer ek yığılması vardır. Bun-

³ Bu hususta fazla bilgi için bk. Korkmaz, Z, *Türkçede -acağ/-ecek gelecek zaman (futurum) ekinin yapısı üzerine*, DTCF Derg. C XVII, S. 1-2 (Mart-Haziran 1959) s. 159-168.

⁴ Son çekim edatları vazîfeleri bakımından eklerden farklı olmadıkları için, ek ve edat tekrarlanması şeklindeki yığılma örneklerini de buraya almakta bir sakınca görmedik.

⁵ +*ğaç* ve +*ak* küçültme ekleri için bk. *Sufiksi*, s. 21, § 4; s. 17, § I ve orada gösterilen bibliyografya; Ost. Gr. 103, § 31.

⁶ Zajaczkowski, *-vuh* ekini < *-v-uh* < *-gu-uh* fiilden isim yapan iki ekin kaynaşmasından meydana gelmiş birleşik bir ek olarak kabul ediyor. Bk. s. 63, §. 4; s. 73, §. 8; s. 75, §. 9.

lardan *ançaginça* zarfının, *-ginça* eki ile yapılmış öteki zarf-fiillere (bk. *Alt. Gr.* § 236 sonu); *ugurlayınca*'nın mukabil *ugrunca* ve *gizlice* gibi zarflara; iyelik ekleri ile genişletilmiş *birisi*, *üçüsü* v. b. kelimelerin *iki+si* kelimesine benzetme yolu ile yapılmış teşkiller olduğunu zannediyoruz. (krş. *Özb. Gr.* § 247). *-ven-in* I. şah. cevher fiili ekindeki yığılma da, Eski Anadolu türkçesinde karışık olarak kullanılan *-in/-in* ve *-van/-ven* cevher fiili eklerinin dil hafızasında karıştırılmasından meydana gelmiş olmalıdır.

*

Bu konuda yukarıdan beri yaptığımız açıklamaları başlıca şu iki noktada toplayarak, diyebiliriz ki: 1) Ek yığılması olaylarının bir kısmı herhangi bir ekin işlek olan vazîfesinin aynı ek veyâ aynı nitelikte başka bir ek ile kuvvetlendirilmesi; 2) gerçekte yahut dil hafızasında aşınmaya uğramış olan bir ekteki vazîfenin tazelenmesi, ihtiyaçlarından doğmuştur. Yığılma olayının hangi cins eklerde meydana geldiğini kaaide hâlinde tesbit ettirecek bir durum mevcut değildir. Fakat aşınma, kalıplaşma yahut değişik fonksiyonlar kazanma özelliği gösteren eklerde, vukuu muhtemel bir olaydır. Bu konudaki malzemenin incelenmesi, bâzı eklerin aşınma ve terkedilme devirlerini-nisbî ve takribî de olsa-tâyin etme bakımından da ayrıca önem taşır.